

ELSA ARNARDÓTTIR

VELKOMIN TIL ÍSLANDS – MÓTTAKA INNFLYJTJENDA

Hér í greininni er fjallað um verkefni sem var hluti tilraunaverkefnisins Menntun núna í Breiðholti. Þar voru tekin rýnihópaviðtöl og einstaklingsviðtöl við innflytjendur á íslenskunámskeiðum í Gerðubergi og kannað hvort þeir hafi fengið nægar upplýsingar um búsetu á Íslandi. Kennararnir á íslenskunámskeiðunum sem töluðu móðurmál nemenda aðstoðuðu við þróun viðtalsrammans og töluðu við nemendur. Jafnframt verður sagt stuttlega frá tveimur verkefnum sem eru í burðarliðnum hjá Mannréttindaskrifstofu Íslands og Fræðslumiðstöð atvinnulífsins og byggja á móttökuverkefninu. Námskeið fyrir svokallaða brúarsmiði eða menningarmiðlara annars vegar og námskeið um móttöku innflytjenda fyrir starfsfólk framhalds- og fullorðinsfræðslunnar sem kemur að þjónustu við innflytjendur hins vegar.

Niðurstaða viðtalanna leiddi í ljós að upplýsingamiðlun er ábótavant. Þær upplýsingar sem eru til staðar ná ekki alltaf til fólks vegna þess að aðgengi að þeim fer eftir tungumálakunnáttu. Hægt væri að nýta þekkingu og reynslu þeirra innflytjenda sem hér búa og hafa lært íslensku, við að miðla upplýsingum með mun markvissari hætti. Upplýsingamiðlun til einstaklinga sem eru að setjast að í nýju landi er flókin og þarf að taka mið af ólíkum þörfum þeirra og fjölskyldna þeirra. Samþætta og samræma verður upplýsingamiðlunina og innflytjendur þurfa að fá móttökuvíðtal þar sem farið er yfir helstu atriði er varða löglega búsetu, íslenskunám, mat á menntun, og réttindi og skyldur borgaranna. Jafnframt þarf fólk að geta fengið upplýsingar um hvernig íslenskt velferðarkerfi er upp byggt og hvert það getur leitað eftir frekari upplýsingum, ráðgjöf og þjónustu.

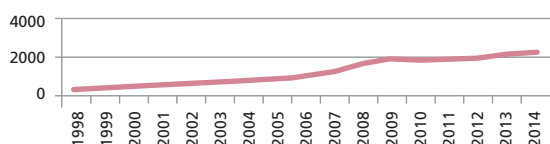

Elsa Arnardóttir

Flestir ef ekki allir sem hafa sest að í nýju landi hafa kynnst því hversu flókið og erfitt það getur verið að fóta sig í nýju samfélagi. Að vel sé tekið á móti fólki sem hingað flytur erlendis frá getur skipt sköpum um það hvernig því muni ganga að skapa sér og fjölskyldu sinni gott líf.

Í verkefninu var kannað hvort og þá með hvaða hætti, ætti að taka á móti nýjum íbúum af erlendum uppruna. Leiðin sem var valin felst í því að öllum sem hingað flytja verður boðið upp á svokallað móttökuvíðtal sem fyrst eftir komuna til landsins. Tilgangurinn er að fólk finni sig velkomið og fái allar grunnupplýsingar og upplýsingaefni er varðar búsetuna

Mynd 1 – Innflytjendur í Efra-Breiðholti 1998–2014.

Heimild Hagstofa Íslands 2015

í nýju landi. Í viðtalinu gefst fólki jafnframt tækifæri til að spyrja að því hvert hægt sé að leita eftir frekari fræðslu og upplýsingum.

AF HVERJU VAR LÖGÐ ÁHERSLA Á MÓTTÖKUVÍÐTAL Í VERKEFNINU MENNTUN NÚNA Í BREIÐHOLTI?

Þegar íbúasamsetningin í Breiðholti er skoðuð er svarið nokkuð augljóst. Um síðustu áramót hafði rétt rúmlega fjórði hver íbúi í efra Breiðholti innflytjendabakgrunn,¹ eða samtals 2.253 einstaklingar, en árið 1998 var hlutfallið aðeins 3%. Á þjónustusvæði þjónustumiðstöðvar Breiðholts voru um síðustu áramót samtals 3.995 íbúar af erlendum uppruna og jafnmargir innflytjendur er ekki í neinu hverfi borgarinnar eða öðrum sveitarfélögum í landinu.

¹ Í tölum Hagstofu Íslands er *innflytjandi* skilgreindur sem einstaklingur sem fæðist erlendis og á foreldra sem báðir hafa erlendan bakgrunn, þ.e. eru fæddir erlendis og eiga sjálfir foreldra sem fæddir eru erlendis.

Í verkefninu voru mörg íslenskunámskeið haldin í Gerðubergi og á nokkrum byrjendanámskeiðum voru kennarar sem töluðu móðurmál nemenda. Við það skapaðist kærkomið tækifæri til upplýsingaöflunar og -miðlunar til nemenda sem annars hefði ekki verið hægt að hafa samskipti við. Af viðbrögðum nemenda við námskeiðunum var líka augljóst að það skipti þá miklu máli að geta spurt og átt samskipti við kennarann á sínu móðurmáli bæði um íslenskunámið og búsetuna á Íslandi.

Kennararnir voru allir konur og engir nýgræðingar í því að kynna fyrir fólki hvernig íslenskt samfélag er upp byggt og hvernig hlutirnir ganga fyrir sig. Í fyrsta lagi höfðu þær sjálfar gengið í gegnum þá reynslu að setjast að á Íslandi. Jafnframt höfðu þær sumar aðstoðað samlanda sína, og/eða þá sem tala sama tungumál og þær í samskiptum við opinberar stofnanir í rúmlega áratug eða meira. Þær höfðu því ekki bara sýn á hlutina út frá eigin persónulegu reynslu heldur einnig út frá reynslu fjölda fólks sem þær höfðu aðstoðað og leiðbeint í gegnum árin. Allar höfðu þær reynslu af því að túlka, kenna íslensku, kenna börnum móðurmál og starfa með félögum innflytjenda og bjuggu yfir mikilli þekkingu á málafnum innflytjenda.

Því var hugmyndin og síðan drögin að móttökuvíðtalinu kynnt, skoðuð og gagnrýnd af kennarahópnum áður en viðtalsramminn var tekinn til umfjöllunar í einstökum nemendahópum.

Rætt var sérstaklega hvort kennararnir teldu mjög mismikla þörf fyrir upplýsingar bæði innan tungumálahópa og etnískra hópa annars vegar og á milli ólíkra tungumálahópa hins vegar. Svárið er ekki einfalt. Alþjóðlegir samningar hafa mikil áhrif á það hvaða upplýsingar fólk þarfnast og þá skiptir ríkisfang öllu máli. Jafnframt má segja að því ólíkari sem menningin og tungumálið er, því meiri þörf er fyrir upplýsingar og fræðslu. Má þar nefna upplýsingar um barnavernd og útivistartíma barna, hvernig mæðravernd er háttað og réttindi samkynhneigðra svo eitthvað sé talið. En allir voru sammála um að bæði menntun og tungumálakunnátta hefur mikið að segja um hvernig fólk gengur að aðlagast og læra íslensku. Ekki er hægt að alhæfa í þessu efni, því einstaklingarnir eru ólíkir þó menningin sé sú sama, og margir fleiri þættir hafa áhrif. Allir viðmælendur lögðu áherslu á það að til þess að móttökuvíðtalið skili árangri þurfi viðmót þess sem tekur viðtalið að vera jákvætt og hvetjandi.

Brýn þörf er á að skoða betur hversu fjölbreytt og sveigjanleg vel heppnuð ráðgjöf og fræðsla þarf að vera fyrir fólk

sem er nýkomið til landsins. Niðurstaðan var sú að best væri að hlutlaus aðili myndi hýsa verkefnið og var leitað eftir því hjá Mannréttindaskrifstofu Íslands þar sem undirtektir voru jákvæðar. Mannréttindaskrifstofa Íslands sinnir lögfræðiráðgjöf til innflytjenda og hefur gert um árabíl. Framkvæmdin var sömuleiðis rædd og ákveðið var að til þess að byggja upp sem mest traust þá væri best að sá sem tæki viðtalið og viðmælandinn sætu hlið við hlið. Með því móti gæti viðmælandi jafnframt séð á tölvu spyrjandans og auðveldara yrði að miðla upplýsingum af skjánum.

Jafnframt var það rætt að halda þyrfti skráningum á persónulegum upplýsingum í lágmarki. Lögð var áhersla á að einungis þegar fólk þyrfti aðstoð í samskiptum við aðrar stofnanir ætti að skrá persónulegar upplýsingarnar og að þeim yrði eytt um leið og mál væru afgreidd. Einstaklingurinn sem um ræðir á alltaf að vera viðtakandi í tölvupóstum og ef hann er ekki með tölvupóstfang þarf að aðstoða hann við að stofna það. Fyrirspurnir sem sendar eru með tölvupósti þurfa helst að vera bæði á íslensku og á móðurmáli spyrjandans.

Brýnt er að festa betur í sessi vinnubrögð sem tryggja að engar upplýsingar berist á milli aðila án vitundar spyrjandans. Einnig að hann viti af því þegar svör berast og geti þá leitað eftir upplýsingum um hvað felist í svarinu.

MÓTTÖKUVIÐTALIÐ

Við mótun viðtalsins var stuðst við upplýsingar frá Mannréttindaskrifstofu Reykjavíkurborgar, Fjölmenningssetri og Mannréttindaskrifstofu Íslands um það hvaða upplýsingum fólk leitar eftir.

Tekin voru rýnihópaviðtöl við fimm hópa, í einu tilviki var fenginn túlkur en í hin skiptin sáu kennararnir, sem allir töluðu tungumál nemenda, um að stýra viðtölunum og/eða túlka þau.

Í rýnihópunum var stuðst við ramma sem hafði verið útbúinn fyrir móttökuvíðtöl.

Þemun í ramma viðtalsins voru:

- Lögleg búseta, dvalarleyfi, lögheimili
- Upplýsingar
- Mat á menntun
- Íslenskunám
- Barnafjölskyldur
- Trúfélög og félög innflytjenda
- Tólmundastarf
- Er eitthvað sem þú vilt spyrja um að lokum?

Á myndinni eru kennarar í íslensku og verkefnisstjórar í Menntun núna sem m.a. unnu að móttökuviðtalinu. Frá vinstri; Mirela Protopapa, Renata Agnes Edwardsdóttir, Elsa Arnardóttir, Marina de Quintanilha e Mendonça, Stefania Kristinsdóttir og Vilma Kinderyte.

LÖGLEG BÚSETA/DVALARLEYFI LÖGHEIMILI

Nemendur voru sammála um nauðsyn þess að fólk fengi upplýsingar sem fyrst eftir komuna til landsins á tungumáli sem það skilur. Þeir töldu það líka lykiltríði að sá sem tekur viðtölin búi yfir menningarfærni og hafi skilning á því samfélagi/menningu sem viðkomandi kemur úr.

Þær upplýsingar sem til eru, virðast ekki skila sér sem skyldi til innflytjenda. Þar á meðal má nefna bæklinginn *Fyrstu Skrefin*,² sem Fjölmenningarsetrið hefur tekið saman og gefið út á 8 tungumálum. Í bæklingnum er að finna upplýsingar fyrir fólk sem hingað flytur erlendis frá. Þýða þyrfti bæklinginn á fleiri tungumál og dreifa honum með markvissari hætti. Bæklingurinn er sem dæmi ekki til á portúgölsku og arabísku, þannig að þeir viðmælendur okkar sem tala þau tungumál hafa engan aðgang að sambærilegum upplýsingum.

Þeir sem höfðu fengið bæklinginn *Fyrstu skrefin* voru almennt ánægðir með hann. Þeim fannst þó vanta í hann betri upplýsingar um skólakerfið, ítarlegri upplýsingar um vinnu og húsnæðismál og upplýsingar um móðurmálskennslu. Í portúgalska hópnum var hluti nemenda sem vantaði upplýsingar um hversu lengi þau hefðu dvalarleyfi, hversu lengi það gildi og hvaða reglur gildi um endurnýjun þess. Í tailenska, arabíska og portúgalska/spænska hópnum var mjög áberandi hvað fólk vantaði upplýsingar um alla mögulega hluti er varða sameiningu fjölskyldu. Hafði foreldrum gengið illa að fá að vita hvort börn þeirra, sem ennþá eru í heimalandinu, geti

komið til Íslands og þarf væntanlega ekki að útskýra fyrir fólki hvað slíkt veldur mikilli vanlíðan og hugarangri.

Langalgengast var að fólk fengi upplýsingar frá ættingjum, vinum og samstarfsfólki og er það í samræmi við niðurstöður kannana sem Fjölmenningarsetrið hefur staðið fyrir (Rúnar Helgi Haraldsson, 2015).

Í ljós kom að fólk skorti upplýsingar um hvar það gæti fundið þær upplýsingar sem eru til á þeirra tungumáli enda er oft flókið að finna þær og þarf fólk mjög oft að byrja á að leita á ensku síðunni. Mjög virðist skorta á að innflytjendum séu kynntir möguleikar rafrænnar stjórnsýslu, mjög fáir þekktu mentorkerfið í grunn- og framhaldsskólum og enn færri höfðu minnstu hugmynd um Íslykilinn.

Niðurstöðurnar benda til að Pólverjar standi betur að vígi en til dæmis Tailendingar og Litháar hvað varðar aðgengi að upplýsingum. Það skýrist væntanlega af því að Pólverjar eru langstærsti hópur innflytjenda á Íslandi og margir í þeirra hópi hafa náð góðum tókum á íslenskunni og geta því aðstoðað samlanda sína. Einnig hefur töluvert af upplýsingum verið þýtt á pólsku, fólk hefur aðgengi að pólskumælandi starfsfólki hjá ýmsum stofnunum ríkis og sveitarfélaga. Þó er það engan veginn þannig að allir Pólverjar sem hingað flytja hafi fengið nauðsynlegar upplýsingar við upphaf búsetunnar.³

² Bæklinginn *Fyrstu skrefin* er hægt að nálgast á heimasíðu Fjölmenningarseturs www.mcc.is

³ Erlendir ríkisborgarar á Íslandi voru 2014 22.744 talsins. Langfjölmennasti hópurinn eru Pólverjar eða 10.224. Þeim hefur fjölgað um tæplega 1.000 manns á milli ára, árið 2013 voru þeir 9.363 talsins. Pólverjar nálgast að vera um helmingur allra erlendra ríkisborgara á Íslandi eða 45%. Næstfjölmennustu erlendu ríkisborgararnir eru Litháar. Þeir eru 1.659 talsins en voru 1.589 árið áður. Þar á eftir koma Danir 915 manns, Þjóðverjar 910, Lettar 696, Bretar 614, Bandarískir ríkisborgarar á Íslandi eru 607 talsins, Filippseyingar 558 og Tailendingar 531 (Hagstofa Íslands 2014).

MAT Á MENNTUN

Eitt helsta markmið verkefnisins *Menntun núna* var að leitast við að hækka menntunarstig íbúanna. Þegar kemur að innflytjendum eru upplýsingar menntun fólks hins vegar mjög takmarkaðar og stundum engar. Því var mikil áhersla lögð á að bjóða öllum sem þess óskuðu aðstoð við að fá menntun sína metna. Útbúnað voru sérstaklega upplýsingar til að auðvelda það ferli (*Menntun núna* í Breiðholti). Nemendur sem tala tailensku eða arabísku sögðu að það þýddi ekkert að tala um mat á menntun í þeirra tilvikum, því ef maður kann ekki íslensku þá gagnast námið hvort sem er ekki. Meira að segja gætti nokkurs vonleysis meðal þeirra, þar sem þau sögðust aldrei myndu læra nógu góða íslensku til að geta nýtt menntun sína á Íslandi.

ÍSLENSKUNÁM

Ákveðins misræmis virðist gæta í annars vegar kröfum og hins vegar möguleikum innflytjendanna til að læra íslensku. Þrátt fyrir að það sé mikilvægt samfélaginu og vinnumarkaðinum að innflytjendur læri tungumálið, svo hægt sé að nýta sem best vinnuframlag þeirra og menntun, þá er íslenskukennslunni og fyrirkomulagi hennar um margt ábótavant. Íslenskukennslan er mjög dreifð, sérstaklega á höfuðborgarsvæðinu. Það jákvæða við það að margir aðilar sinni kennslunni er að fjölbreytni í kennsluáferðum er töluverð. En það skilar sér ekki sem skyldi til fólks því litlar upplýsingar eru um námið á öðrum tungumálum en íslensku og ensku. (Arnar Pálsson, 2015). En nemendur lögðu áherslu á íslenskukennslu sem fyrstu og mikilvægustu skrefin í að kynna og aðlagast íslensku samfélagi. Nemendur bentu á að það væri hægt að nota facebook mikið betur til að auglýsa námskeið því að flestir málahópar væru með facebook síður. Mörgum nemendum fannst stéttarfélög mjög sjaldan eða næstum aldrei kynna útlendingum rétt þeirra til að fá styrk til námsins.

Nemendur í arabíska og tailenska hópnum lögðu mikla áherslu á að þau þyrftu miklu meiri kennslu. Námið þyrfti að vera ókeypis og í einhverjum tilvikum væri nauðsynlegt að fólk væri á launum til þess að hafa raunverulega kost á því að læra tungumálið. Jafnframt kom fram mikill áhugi í þessum tveimur hópnum á því að læra eitthvað hagnýtt eða verklegt samhliða íslenskunáminu sem myndi styrkja stöðu þeirra á vinnumarkaði.

TRÚAR- OG LÍFSSKOÐUNARFÉLÖG

Skýrt kom fram að nemendur telja að foreldrar beri ábyrgð á trúfræðslu barna sinna. Nemendur sem tilheyrðu trúarbrögðum með aðra frídaga en haldnir eru hér á landi, tóku sérstaklega fram að þeir hefðu ekki lent í erfiðleikum heldur upplifðu þeir að skólinn sýndi börnum þeirra virðingu bæði hvað varðaði frídaga og mataræði. Í arabíska hópnum eru konur sem hylja hár sitt með slæðu og töluðu þær um að þær finndu fyrir fordómum á vinnumarkaði gagnvart slæðunotkuninni. Arabísku konurnar sögðu að börnin þeirra mættu fordómum í skólanum frá öðrum börnum vegna þeirrar neikvæðu fjölmiðlaumræðu sem á sér stað um menningu þeirra sem er gjarnan öfgafull og einsleit. Töldu þær að það þyrfti að beita fræðslu í skólunum gegn fordómum og að það skorti vettvang þar sem fólk geti hist og kynnst fólki úr ólíkum menningum og trúarbrögðum.

BARNAFJÖLSKYLDUR

Betur þarf að hlúa að fjölskyldum og rík þörf er á að veita fólki upplýsingar um barnaverndarlög á Íslandi og hvernig barnavernd gengur hér fyrir sig. Fólk bað um upplýsingar um menntakerfið, réttindi og skyldur grunnskólabarna, þær leiðir sem í boði eru fyrir unglinga á framhaldsskólaaldri, og um hvers kyns aðstoð og styrki sem kunni að vera í boði. Fólk vildi fá að vita hvernig samskiptum milli skóla og foreldra er háttað og sumir foreldrar í nemandahópnum vissu ekkert um frístundakortið eða hverjir notkunarskilmálar þess eru.

Í öllum hópnum var lögð áhersla á nauðsyn þess að fjölskyldur fái upplýsingar um starfið í leik-, grunn- og framhaldsskóla og að skólustarfi sé kynnt fyrir þeim með markvissum hætti. Fólk í pólska og litháíska hópnum töluðu um mikilvægi þess að Mannréttindaskrifstofa Reykjavíkurborgar veiti þjónustu og ráðgjöf á þessum tungumálum fyrir barnafjölskyldur og arabísku konurnar sögðu frá því að nú væri búið að ráða starfsmann sem talar arabísku og fögnuðu þær því mjög. Um næstu áramót verður þessi miðlæga þjónusta Reykjavíkurborgar fyrir innflytjendur væntanlega lögð niður. Á þessari stundu er óljóst hvort og þá hvernig þjónustunni verður sinnt af einstökum þjónustumiðstöðvum.

Foreldrarinnir í nemandahópnum virtust flest vita um þá móðurmálskennslu sem er í boði og rétt á túlkum í skólum. Það var þó mjög misjafnt hvernig fólk hafði fengið upplýsingar. Sumir höfðu fengið þær frá skólanum en margir Pólverjanna höfðu upplýsingarnar frá pólska skólanum.

HEILBRIGÐISKERFIÐ Á ÍSLANDI

Nemendur vissu mjög lítið um heilbrigðisþjónustu á Íslandi. Þeir vissu ekki hvernig sótt er um heimilislækni eða hvernig afsláttarkortin virka, hvernig greiðslubátttöku vegna lyfjakostnaðar er háttað og hvort greiða þurfi fyrir þjónustu tannlækna við börn svo eitthvað sé talið.

Einnig kom fram að innflytjendur hafa lítinn og jafnvel engan aðgang að sértækri þjónustu svo sem sálfræðiþjónustu. Það sama á við um ýmis úrræði er snúa að börnum, þar sem þau kunna ekki nægilega vel íslensku. Alltof fáir vissu að innflytjendur geta átt rétt á ókeypis túlkajónustu og fólk vantar meiri og betri upplýsingar um það hvenær það á rétt á þjónustu túlka.

Er eitthvað sem þú vilt spyrja um að lokum?

Er svo ein mikilvægasta spurningin í móttökuvíðtalinu.

NIÐURSTÖÐUR

Rannsóknir bæði hér á landi og erlendis hafa sýnt fram á að innflytjendur sem flytja á milli landa rekast á ýmsar hindranir, svo sem skort á upplýsingum um þjónustu og menningarmun á viðhorfi til þess að leita eftir aðstoð. Oft skortir á menningarnæmni þeirra sem veita þjónustuna. Fjárhagslegar hindranir eru einnig til staðar svo sem kostnaður við íslenskunám og stundum er skortur á þjónustu. Þá hafa rannsóknir sýnt fram á að mat á menntun og starfsreynslu innflytjenda er ein þeirra hindrana sem mæta innflytjendum.⁴

Þegar innflytjendur koma til nýs lands þurfa þeir aðstoð við að læra tungumálið og er það sérstaklega brýnt þegar um er að ræða tungumál sem einungis rúm þrjú hundruð þúsund manns tala. Oft er lítið sem ekkert til af efni fyrir fólk að styðjast við á sínu móðurmáli svo sem orðabækur og kennslubækur og á það sérstaklega við um þau tungumál sem eru hvað ólíkust íslenskunni.

Ef ekki er komið til móts við ólíkar þarfir innflytjenda fyrir upplýsingar, ráðgjöf og fræðslu er mikil hætta á því að einstaka hópar verði fyrir margþættri mismunum. Sem dæmi

um margþætta mismun má nefna að mun erfiðara er að standast kröfur um íslenskukunnáttu til að fá ríkisborgararétt, fyrir fólk sem hefur að móðurmáli tungumál sem er ólíkt íslensku. Tekjur og félagsleg staða hefur líka mikil áhrif enda er augljóst að þeim sem þurfa að vinna langan vinnudag gefst minni tími til að læra og eiga erfiðara með að sækja námskeið. Ef tekjur eru lágar fer jafnframt kostnaður vegna námskeiðsins að skipta verulegu máli. Samkvæmt upplýsingum frá Námsgagnastofnun (Friðgeir Andri Sverrisson, 2013) er fólk frá Asíu líklegast til að falla á íslenskuprófi sem er forsenda þess að fá ríkisborgararétt. Þetta er engan veginn ásætlanlegt. Ljóst er að auðvelda þarf fólk frá Asíu að ná tökum á íslenskunni. Ef uppruni hefur með þessum hætti áhrif á stöðu fólks er það dæmi um margþætta mismun.⁵

BRÝN ÞÖRF Á MÓTTÖKUVIÐTALI

Niðurstöðurnar úr viðtölunum benda tvímælalaust til þess að þörf sé á móttökuvíðtali því upplýsingar og þjónusta sem er til staðar nær ekki til fólks. Það er gríðarlega brýnt að mæta betur þörfum fólks fyrir upplýsingar um þjónustu og hlutverk stofnana samfélagsins, svo sem stofnana ríkis og sveitarfélaga, verkalýðsfélaga og fræðsluadila í fullorðinsfræðslu. Það er afar mikilvægt að leggja þunga áherslu á að fólk þekki grundvallarréttindi sín. Hætt er við að fólk sem ekki þekkir þau verði hlunnfarið og því miður hafa komið upp tilfelli þar sem óprútttnir aðilar misnota sér viðkvæma stöðu fólks sem byggist ekki alltaf á því að réttarstaðan sé í raun viðkvæm heldur hinu, að fólk heldur að svo sé.

Ljóst er að aðlaga þarf upplýsingamiðlunina og móttökuvíðtölin að forsendum búsetu á Íslandi. Sumum finnst mikilvægt að vita allt sem snýr að vinnu á meðan aðra skiptir meira máli að fá réttar upplýsingar um lög og reglur er varða sameiningu fjölskyldu, fjármál og húsnæðismál. Sumir þurfa mikla fræðslu og leiðbeiningar til að fóta sig í íslenskum veruleika á meðan aðrir geta bjargað sér sjálfir með þær upplýsingar sem fyrir hendi eru.

Upplýsingamiðlunin er flókin og viðkvæm og þarf vart að útskýra hversu alvarlegt það er að fólk fái ekki réttar upplýsingar um það hvort það geti fengið til sín börnin sín sem búa í upprunalandi þeirra. Eftir því sem hóparnir fá minni

4 Fjöldi rannsókna og tölfraeðigreininga sýnir fram á veika stöðu innflytjenda. Þar á meðal eru tölfraeðingreining Fjölmenningsseturs og rannsóknir sem hafa verið unnar af Mirru, miðstöð innflytjendarannsókna. Einnig má benda á bókina *Racial Discrimination: Institutional patterns and politics* eftir Masoud Kamili prófessor við Uppsala háskóla og rannsóknina *Bridging the Gap on Social Services for Immigrants: A Community-Based Holistic Approach* sem var unnin af Shiba Guo, Háskólanum í Calgary.

5 Skilgreining á margþættri mismunum. Þegar fleiri en ein mismunarbreyta, t.d. kyn og þjóðerni skarast og samtvinnast. Neikvæð samlegðaráhrif slíkrar skörunar eru kölluð margþætt mismunum. Erindi Þorgeirar H. Þorvaldsdóttur á Jafnréttisþingi 2013.

upplýsingar verður meiri hætt á misskilningi og sögum um hvernig kerfið er sem eiga ekki við rök að styðjast. Dæmi um slíkt komu upp í öllum hópunum.

Áberandi var hversu margir viðmælendur í verkefninu *Menntun núna* höfðu oft komið að lokuðum dyrum og orðið fyrir vonbrigðum vegna skorts á lausnum og svörum við spurningum þeirra. Þeim hafði verið vísað á milli stofnana og fengið ólík svör stundum hjá sömu stofnun.

TILLÖGUR TIL ÚRBÓTA

Hingað til hefur ekki verið mótuð markviss heildarstefna af hálfu stjórnvalda um hvernig eigi að standa að móttöku fólks sem hingað flytur.

- Þekking innan kerfissins þarf að vera með þeim hætti að fólki sé vísað rétta boðleið og starfsfólk ríkis og sveitarfélaga þarf að fá fræðslu og upplýsingar sem gerir því kleift að veita fólki af erlendum uppruna sömu þjónustu og þrum íbúum landsins. Því markmiði verður ekki náð án þess að innleiða þá hugsun að jafnrétti verði ekki náð með því að veita öllum eins þjónustu heldur með því að mæta fólki þar sem það er statt varðandi þörfina fyrir upplýsingar og þjónustu.
- Efla þarf félög innflytjenda, auka samstarf og upplýsingamiðlun og skilgreina hvernig samstarfi opinberra aðila við félögin skuli vera háttað.
- Efla þarf samstarf opinberra stofnana, verkalýðsfélaga og frjálsra félagasamtaka. Líta ber á upplýsingamiðlunina heildstætt og út frá sjónarhorni notandans en ekki kerfisins.
- Útbúa þarf eina sameiginlega gátt fyrir upplýsingamiðlun. Innflytjendur þurfa móttökuviðtal þar sem farið er yfir helstu atriði er varða löglega búsetu, íslenskunám, mat á menntun, og réttindi og skyldur borgaranna. Jafnframt þarf fólk að geta fengið upplýsingar um hvernig íslenskt velferðarkerfi er uppbyggt og hvert hægt sé að leita eftir frekari upplýsingum, ráðgjöf og þjónustu.
- Gæta verður að hlutleysi þess sem sameinar þá þjónustu að það verði ekki aðili sem veitir þjónustu eða framfylgir lögum svo að fólk treysti þjónustunni og upplýsingunum.
- Framboð á byrjendanámskeiðum í íslensku þarf að vera mun markvissara og kynna þarf betur þá valkosti sem í boði eru. Kynna þarf betur fyrir fólki á vinnumarkaði rétt á styrkjum. Lækka þarf námsskeiðsgjöldin eða jafnvel

fella þau niður og skoða hvort að hægt sé að bjóða fólki upp á íslenskunám samhliða vinnu.

- Sérstaklega þarf að huga að þeim sem hafa litla sem enga formlega menntun, kunna ekki latneskt letur og jafnvel ekki að lesa á eigin móðurmáli. Við þessu er brýnt að bregðast strax við komuna til landsins svo fólk geti byggt upp kunnáttuna með markvissum hætti. Það væri til dæmis hægt að gera með því að bjóða upp á hagnýtt nám samhliða kennslunni.

Í verkefninu kom upp sú hugmynd að allir útlendingar sem hafa búið á Íslandi í minna en þrjú ár fengu ókeypis íslenskukennslu. Benda má á að í Svíþjóð hafa innflytjendur á fimmta áratug átt rétt á gjaldfrjálsri sænskukennslu.

Upplýsingamiðlun í formi ritaðs máls, svo sem í bæklingum og á heimasíðum, er mikilvæg en hefur þann ókost að svara ekki spurningum. Það að geta spurt er nauðsynlegt til að átta sig á því hvort maður hafi skilið hlutina rétt. Jafnframt eru fjölmargar undantekningar frá því sem fram kemur í bæklingum og á heimasíðum og getur reynst erfitt að ná utan um alla þá þætti er snerta líf fólks í nýju landi í einum litlum bæklingi.

KEMUR VERKEFNIÐ UM MÓTTÖKU INNFLYTJENDA TIL MEÐ NÝTAST?

Verkefninu *Menntun núna* í Breiðholti er lokið en enn er unnið með ýmsa þætti. Sem dæmi um það verða áfram íslenskunámskeið í boði í Gerðubergi og ennþá er starfandi samráðshópur ýmissa stofnana er hófu samstarf á meðan á verkefninu stóð. *Menntun núna* í Breiðholti liðsinnti Mannréttindaskrifstofu Íslands við að sækja um Erasmus+ styrk til að finna og þjálfva brúarsmiði/menningarmiðlara og hefur sá styrkur nú verið veittur. Að verkefninu koma einstaklingar sem vinna eða hafa unnið sem túlkar og verja oft hluta síns frítíma við að aðstoða landa sína sem ekki kunna íslensku og þurfa því aðstoð við alla þætti lífsins sem krefjast íslenskukunnáttu. Í verkefni Mannréttindaskrifstofu fá brúarsmiðirnir fræðslu og þjálfun í að veita fólki sem hingað flytur aðstoð og upplýsingar um réttindi þess og skyldur, mannréttindi og hlutverk hinna ýmsu stofnana, svo eitthvað sé upp talið. Mannréttindaskrifstofa Íslands er í samstarfi við samtökin Law for Life í Englandi og AVIJED (Association pour la Vulgarisation de l'Information Juridique er l'Éducation au Droit).

Fræðslumiðstöð atvinnulífsins hefur lýst yfir áhuga á að

miðla þekkingu af verkefninu um móttöku innflytjenda áfram innan framhaldsfræðslunnar / fullorðinsfræðslunnar. Ætlinin er að halda eins dags námskeið þar sem fjallað yrði um móttöku fólks af erlendum uppruna og hvernig megi veita ráðgjöf og upplýsingar. Þar sem móttaka fólks af erlendum uppruna er víða brotakernd eru kennarar og ráðgjafar í fræðslugleiranum oft þeir aðilar sem þetta fólk leitar til. Það er því mikilvægt að starfsmenn fræðsluaðila séu vel að sér í helstu þáttum sem skipta máli fyrir stöðu fólks af erlendum uppruna á Íslandi. Vinnuáðferð: Innlögn kennara, samráð, samtöl, hópavinna.

Markmið námskeiðsins er að fjalla um eftirfarandi þætti:

- Hvaðan fær fólk af erlendum uppruna upplýsingar og hvert getur það leitað eftir frekari upplýsingum?
- Staða fólks af erlendum uppruna í íslensku samfélagi.
- Menning og bakgrunnur fólks af erlendum uppruna.
- Samstarf við túlka.
- Hvernig er æskilegt að taka á móti fólki af erlendum uppruna?

HEIMILDIR:

- Mennta- og menningamálaráðuneytið (2015). Úttekt á íslenskukennslu fyrir útlendinga. Reykjavík: Capacent. Sótt 23.10. af <http://brunnur.stjr.is/mnr/utgafuskra/utgafa.nsf/SearchResult.xsp?documentId=17AF25AF2B778CE300257E5E004EA359&action=openDocument>
- Friðgeir Andri Sverrisson, A. A. (2013). namsgagnastofnun.is.
- Friðgeir Andri Sverrisson, Auður Aðalsteinsdóttir og Sigurgrímur Skúlason (2013). Próf í íslensku fyrir umsækjendur um ríkisborgararétt. Skýrsla um framkvæmd og niðurstöður prófa árið 2013. Námsgagnastofnun. Sótt 23.10.2015 af <http://www.nams.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=-ba111bea-4da1-11e5-b091-0050568632e8>
- Rúnar Helgi Haraldsson, E. A. (2015). Rannsókn um margþætta mismun. Fjölmenningssetur.
- Elsa Arnardóttir and Rúnar Helgi Haraldsson (2014). Origin and multiple discrimination. Sótt 23.10.2015 af <http://www.mcc.is/media/frettir/Progresskyrsla-mcc--2.pdf>
- Hagstofa Íslands (2015). *Innflytjendur í Efra-Breiðholti 1998-2014*. Sótt 23.10.2015 af http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar__mannfjoldi__3_bakgrunnur__Uppruni/MAN43006.px/?rxid=-d31cef27-2849-4238-b2a0-b93e4a2808c6
- Hagstofa Íslands (2014). *Mannfjöldi eftir ríkisfangi*. Sótt 23.10.2015 af http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar__mannfjoldi__3_bakgrunnur__Rikisfang/MAN04001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=226fe936-7216-4aa9-bcef-ac70981d46e8

UM HÖFUNDINN

Elsa Arnardóttir starfaði sem verkefnisstjóri hjá Reykjavíkurborg, í verkefninu *Menntun núna* í Breiðholti. Hún hefur lokið BA-gráðu í mannfræði og heimspeki frá Háskóla Íslands og hefur stundað nám í kynjafræði til MA-gráðu við Háskóla

Íslands, með áherslu á margbreytileika. Á árunum 2001–2014 stýrði hún verkefni á Ísafirði sem hófst sem tilraunaverkefni til þriggja ára við að byggja upp þjónustu við innflytjendur en þróaðist síðan í stofnun, Fjölmenningssetrið, þegar hún hætti störfum þar um mitt síðasta ár. Elsa er í hlutastarfi sem verkefnisstjóri tveggja ára Erasmus+ verkefnis hjá Mannréttindaskrifstofu Íslands þar sem þróað verður fræðsluefni fyrir brúarsmiði. Jafnframt er hún á öðru ári í textílnámi við Myndlistarskólann í Reykjavík.

ABSTRACT

Education in Breiðholti now is a project that is part of a more extensive pilot project. Immigrant focus groups and individuals were interviewed as they were taking courses in Icelandic as a second language at Gerðuberg Culture House, the aim being to find out if the students were getting adequate information concerning residence in Iceland. The teachers of these Icelandic courses who speak the students' native language assisted with developing the frame of the interviews and talked to the students. This is followed by a short description of two projects that are being developed by the Icelandic Human Rights Centre and the Education Training and Service Centre and are both based on the reception programme. These are, on the one hand, a course for the so-called bridge builders or cultural intermediaries and, on the other, a course on immigrant reception for those of the staff in adult education that are concerned with the service for immigrants.

The outcome of the interviews showed that distribution of information is inadequate. The information that is available does not always reach the people because access to them is based on language skills. The experience and knowledge of immigrants already living in Iceland and that have already learnt Icelandic could be used to spread information in a more effective way than is now the case. Information delivery for individuals settling in a new country is a complex process and has to take into consideration their needs and those of their families. The delivery has to be integrated and coordinated and the immigrants should get a reception interview where the main issues of legal residence are explained, in addition to Icelandic courses, assessment of education, and the rights and duties of citizens. At the same time, people need information on the structure of the Icelandic welfare system and where to seek further information, counselling and service.